

GÜFTE

(گُفْتَه)

Türk mûsikisinde bir terim.

Farsça **güfthen** (demek, söylemek) masdarından türemiş olup "söylenmiş söz" anlamındadır. Türk mûsikisinde "kâr, beste, semâi, şarkı, türkû, ilâhi, nefes gibi dinî ve din dışı formlarda bestelenen eserlerin sözü" mânasında kullanılır. Günümüzde bu anlamda "şarkı sözü" tabiri daha yaygındır. Güfte kelimesi ayrıca "bestelenmek üzere yazılmış şiir" anlamına da gelir. Ancak tekbir, tesbih, salâ gibi dinî formların sözlerine **metin** denilmektedir. Güfte kaleme alan kişiye de **güftekâr** adı verilir.

Klasik Türk mûsikisi repertuarını meydana getiren çeşitli formlardaki eserlerin güfteleri genellikle aruz vezniyle yazılmış gazel, şarkı, rubâi, kıta, müstezad vb. manzumelerden alınmıştır. Bunların, türlerine ve bestelenecek mûsiki formunun özelliğine göre iki ile on iki mısra arasında olabildiği görülmektedir. Bu durum dinî mûsikide de aynıdır. Mevlevî âyinlerinde ise çok sayıda kıtânın oluşturduğu uzun güfteler kullanılmıştır. Bilhassa aruz vezniyle yazılan güftelerin seçilmesi, bu vezinle Türk mûsikisi usulleri arasındaki yakın münasebet sebebiyledir. Aruz vezinlerinin ve bunları meydana getiren tef' ilelele uzun (kapalı), kısa (açık) hecelerdeki âhengin güfte-beste uyusmasına önemli katkısı vardır. Özellikle klasik Türk mûsikisinde tef' ile ve kalıpların hangi usule nasıl yerleştirileceği konusu, "güfte taksimi" denilen ve prozodi ilminin bir bölümünü meydana getiren sistemin ana unsurunu oluşturmuştur. Aruz vezniyle yazılmış bir güfthenin bestelenmesinde karşılaşılan en büyük güçlük, tef' ilelelerin bazan kelimeyi uygun olmayan şekilde bölmelerinden kaynaklanır.

Hece vezniyle yazılmış güfteler klasik devirde daha çok hafif bazı şarkı ve türkülerle kanto, köçekçe ve tavşanca gibi popüler eserlerde tercih edilmiştir. Bu vezinle kaleme alınan güfteler dinî mûsiki sahasında başta Bektaşî nefesleri olmak üzere bazı ilâhilerde kullanılmıştır. Arazun unutulduğu günümüzde ise bestecilik alanında hemen hemen tek form olarak kalan şarkılarda hece vezniyle, hatta serbest olarak yazılmış manzumelerin tercih edildiği görülmektedir.

Hece vezniyle yazılmış güftelerin bestelenmesi konusunda birtakım hususla-

rın göz önünde bulundurulması gerekir. Zira bu vezin sadece hece sayısını esas alan bir sistem olduğundan bu sistemde, kısa ve uzun vuruşların belli bir sıra ve kural çerçevesinde düzenlenmesinden meydana gelen usullerle tam bir uyum içinde bulunulması her zaman mümkün olmamaktadır. Ayrıca alt alta gelen mısraların duraklarının da her zaman tam bir düzen içinde bulunmaması mümkündür. Bütün bunlar, hece vezniyle yazılmış şiirlerin bestelenmesinde bazan zoraki ve simetriden uzak bir güfte taksimine sebep olur. Zaman zaman da usullerin karakteristik özelliklerini bozucu farklı düzümleri (ritim), usulün gidiş ve yapısının başka usullerle karıştırılacak şekilde bozulmasına yol açabilmekte ve âhenksizlik meydana getirebilmektedir.

Bilgi ve tecrübenin yanında aynı zamanda bir yetenek işi olan bestekârlıkta prozodinin önemi büyüktür. Fakat prozodiyi sadece güfte taksimi veya hece değerlerini usul ve nağmelere göre tanzim etme şeklinde anlamamalıdır. Ancak dile tam olarak vâkıf olan bestekârların, güfteleri mûsiki cümlelerine başarılı şekilde yerleştirmeleri ve seviyeli eserler ortaya koymaları mümkün olmaktadır. Klasik devirde bestelenmiş güfteler arasında teknik ve estetik bakımından değeri olmayanlara pek az rastlanmaktadır. Geçmiş dönemlerde özellikle kâr, beste, semâi gibi büyük formlar için ünlü bestekârların seçtikleri güfteler Bâkî, Fuzûlî, Nedîm gibi en az kendileri kadar meşhur olan şairlerin şiirleridir. Bazı büyük şairlerin divanlarında bestelenmek üzere kaleme alınmış güfteler "şarkı" başlığı altında yer alır. Bir kısım bestekârlar ise eserlerinde kendi güftelerini kullanmışlardır. Son dönemde bu geleneği sürdüren bestekârların en meşhuru, şarkılarının hemen hemen tamamında kendi güftelerini kullanan Yesâri Âsım Arsoy'dur. Öte yandan şiirlerine yapılan bestelerle tanınan şairler de bulunmaktadır. Bunlar arasında, kırk kadar güftesi bestelenen Fuzûlî ile Hacı Ârif Bey'in şarkılarından çoğunun güftesinin sahibi olan Mehmed Sâdî Bey ve son devirde pek çok güftesi bestelenen Mustafa Nâfiz İrmak zikredilebilir.

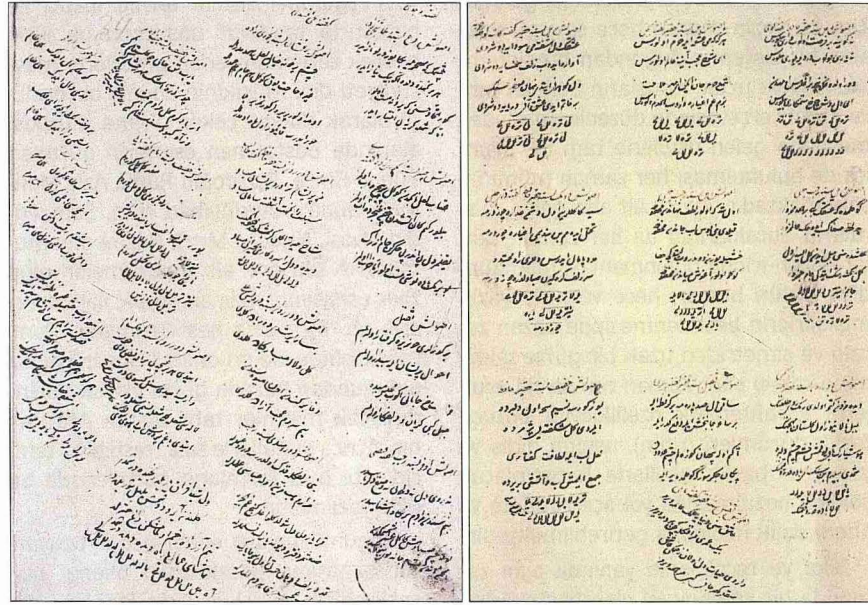
Çeşitli konuların yer aldığı sözlü Türk mûsikisine ait eserler içinde en büyük yeri aşk almaktadır. Hakiki ve mecazi aşk ile aşkın sebep olduğu çeşitli haller en ince nüanslarına kadar romantik ve lirik bir üslûpla işlenmiştir. Cami ve teke mûsikisi formları çerçevesinde Allah

ve Peygamber aşkını tevhid inancı ile birleştirip tasavvuf unsurunu da ilâve ederek terennüm eden güftelerin mevcudiyeti dinî mûsikinin önemli bir özelliği olarak dikkat çeker. Tekke mûsikisi alanında bestelenen eserlerin güfteleri Yûnus Emre, Eşrefoğlu Rûmî, Aziz Mahmud Hüdâyî, Abdülâhad Nûri, Şemseddin Sivâsî, Niyâzî-i Mısırî, Nazmî gibi mutasavvıf şairlere ait manzumeler olup zikir esnasında okunan durak, ilâhi, merisiye vb. formlarla bestelenmiştir. Cami mûsikisinde ise en önemli unsur namaz olduğundan burada güfte olarak adlandırılacak metinler tabii olarak Arapça'dır. Ayrıca şuğullerle salâ, tesbih ve temcid gibi bazı formların güfteleri de bu dille yazılmıştır.

Günümüzde ise edebî değer taşıyan, şiir sanatının gerektirdiği âhengi hissettirebilen, güzel ve veciz ifadelerin yer aldığı güftelere artık pek az rastlanmaktadır. "Şarkı sözü yazarı" adı verilen bazı kişilerin yazdığı, genellikle sanattan mahrum eserler tamamen ticarî bir anlayışla seçilip güfte olarak takdim edilmektedir. Bu güfteler "hafif müzik" denilen türde kullanılmakla birlikte gittikçe yayılarak Türk mûsikisini de tehdit eder hale gelmektedir. Zamanımızda ayrıca, önceden yapılan bir besteye daha sonra bir güfthenin uydurulmaya çalışıldığı da gözlenmektedir. Bu ise bestekârlığın, "uygun bir güfthenin ele alınarak belli bir sanat anlayışı çerçevesinde bestelenmesi" anlayışına tamamen ters, her türlü sanatkarlık ciddiyetinden uzak bir davranıştır.

Güfte Mecmuaları. Eski güftelerin zamanımıza ulaşmasında önemli yeri olan bu eserler sözlü mûsikinin kaynakları arasında en önde gelir. Çeşitli kütüphanelerde birçok örneği bulunan, bazılarında sadece dinî veya din dışı, bazılarında ise karışık güftelerin yer aldığı bu eserler, sadece güftelerin sıhhatli bir şekilde zamanımıza ulaşmasını temin etmekle kalmamış, ayrıca güftekar ve bestekârlar hakkındaki biyografik bilgi ve tarih kayıtları ile edebiyat ve mûsiki tarihi bakımından da önemli birer kaynak vazifesi görmüşlerdir.

Eski güfte mecmualarında güfteler, baştaki makamlar fihristinin ardından her makama ait müstakil bölümler halinde ve her bölümde büyük formdan küçüğüne doğru giden bir düzen içerisinde sıralanır. Özellikle İstanbul kütüphanelerinde dinî ve din dışı güftelerin yer aldığı çok zengin muhtevalı güfte

Hâfız Post'un tertip ettiği, içinde kendi besteleri de yer alan *Hâfız Post Mecmuası*'ndan iki sayfa (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1724, yr. 24*, 34*)

mecmuaları bulunmaktadır (geniş bilgi için bk. Özcan, tür.yer.). Bunlar arasında, dinî müsinin hemen her formundaki güftelerin kaydedildiği, *Müstakimzâde Mecmuası* adıyla tanınan bir yazma ile (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3397) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı (TY, nr. 4116) ve büyük kısmı şughü güftelerinden meydana gelen mecmua, ihtiva ettikleri güfte sayesi bakımından en zengin ve önemli olanlardır. Din dışı güfte mecmuaları içinde ise *Hekimbaşı Abdülaziz Efendi Mecmuası* ile (İÜ Ktp., TY, nr. 3866) aynı yerde kayıtlı diğer bazı eserler (TY, nr. 3466, 5641, 5657, 9896), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kendisi tertip ettiği için *Hâfız Post Mecmuası* adıyla kayıtlı el yazması (Revan Köşkü, nr. 1724) ve aynı kütüphanede 1722 numarada kayıtlı mecmualar, klasik güfte mecmualarına örnek teşkil edecek değerli eserlerdir.

Matbu güfte mecmualarına örnek olarak, XIX. yüzyılın ünlü müsişinaslarından Müezzinbaşı Mehmed Hâşim Bey tarafından kaleme alınan ve asıl adı *Mûsikî Mecmuası* olmakla birlikte *Hâşim Bey Mecmuası* diye tanınan eserle (İstanbul 1269, 1280) meşhur mutasavvıf ve müsişinas Ahmet Avni Konuk'un *Hânende* adlı eseri (İstanbul 1317) zikredilebilir. Zamanının en önemli ve klasikleşmiş güfte derlemeleri arasında yer

alan bu iki eser daha sonra yapılan antoloji çalışmalarına kaynak teşkil etmiştir. Bunların bir özelliği de muhtevanın sadece güfte metinlerinden ibaret olmayıp giriş bölümlerinde ayrıca makam ve usul bilgilerine de yer verilmesidir. Daha sonraki yıllarda, bilhassa Üdî Şamîli Selim tarafından neşredilen *Câmiu'l-elhân* ile (İstanbul, ts.) Hasan Tahsin tarafından derlenen *Gülzâr-ı Mûsikî* (İstanbul 1322, 1323) adlı eserlerle güfte neşri çalışmaları devam etmiştir.

Cumhuriyet döneminde daha çok makam tasnifli güfte derlemeleri (antolojiler) dikkati çekmektedir. Bu derlemeler içinde dinî alanda hazırlanmış en önemli eser, Sadettin Nüzhet Ergun tarafından yayımlanan *Türk Musikisi Antolojisi*'dir (I-II, İstanbul 1942-1943). Burada güfteler, yüzyıllar içerisinde tesbit edilen bestekârlara ait müstakil başlıklar altında sıralanmıştır. Daha sonra neşredilen, din dışı sahadaki güftelerin derlendiği belli başlı eserler de şunlardır: *Seçilmiş Şarkı Güfteleri* (I-II, İstanbul 1948-1949, *Türk Musikisi Dergisi* tarafından yayımlanmıştır); Şerif İçli, *Şarkı Güfteleri* (I-III, İstanbul 1949-1950); Ahmet Şevket Tezel, *Klâsik Türk Müziği Antolojisi* (*Şarkı Formu*) (İstanbul 1975); Etem Ruhi Üngör, *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi* (I-II, İstanbul 1981). Nuri Özcan, XVIII. yüzyıl dinî müsiği güftelerinin me-

tinleri üzerinde edisyon kritik çalışması yaparak geniş bir eser hazırlamıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmut Ragıp Gazimihal, *Musiki Sözlüğü*, İstanbul 1961, s. 210-211; Nuri Özcan, XVIII. *Asırda Osmanlılarda Dinî Müsikî* (doktora tezi, 1982), I-II, 81-82, 86-90, 122-879; Suna Çevik, "Müzikte Ses Öğesinin Önemi, Müziğin Dile, Dilin Müziğe Etkileri", *Birinci Müzik Kongresi: Bildiriler, Sorular, Cevaplar*, Ankara 1988, s. 274-276; Cem Behar, *Zaman, Mekân, Müzik*, İstanbul 1992, s. 14-15; Halil Can, "Güfte Sahipleri Hakkında", *MM*, XX/235 (1968), s. 5-6.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

GÜFTİ

(ö. 1088/1677)

Divan şairi
ve şuarâ tezkiresi yazarı.

Edirne'de doğdu. Asıl adı Ali olan şairin hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Tahsilini Edirne'de yaptıktan sonra 40 akçe ile müderris olmuş, azledilmesinin ardından kadılığa geçmiştir. Divanındaki "Selânik Seyahatnâmesi"nden anlaşıldığına göre bir ara kadılıkla Selânik'te bulunduktan başka uzun müddet yine kadılıklarla Rumeli'de dolaşmıştır. Selânik'te şair Tâlib ile tanışan Güftî, şair Vâhid ve Neşâtî ile de dostluk kurmuştur. İlimiye ricâli içinde haklarında en fazla kaside yazdığı kişiler olan Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz'den ve özellikle Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'den himaye gördüğü anlaşılacaktır. Nitekim Bahâî Efendi şeyhülislâm olunca Güftî de Bağdat kadısı olmuştur. Ayrıca tezkiresinde Abdülaziz ve Bahâî efendilerden övgü ile bahsetmesi de bunu göstermektedir. Bazı saray mensupları ve devlet ileri gelenleriyle ilgili manzumeleri bulunmakla beraber onların himayesini elde edip etmediği belli değildir.

Şiirlerinden ve tezkiresinde söylediklerinden anlaşıldığına göre Güftî'nin hayatı mihnet ve yoksulluk içinde geçmiştir. Kıymeti takdir edilmemiş, hayatta beklediklerine kavuşamamıştır. Güftî, içinde bulunduğu zamandan ve değer bilmez çevreden hemen her eserinde şikâyet eder. Özellikle *Gamnâme* adlı mesnevisinde, şiir ve ilimle faziletin takdir bulmayıp aksine liyakatsızlerin rağbet gördüğünden acı acı yakınırken tezkiresinin çeşitli yerlerinde yaşadığı ülkede şiirden anlayanlar bulunmadığı için ona değer verilmediğini ifade etmektedir.